

Освіта і 2022'10-11(55-56) суспільство

Виходить за підтримки
Національної академії
педагогічних наук України

Всеукраїнська газета.
Інформаційне,
науково-популярне,
публіцистичне видання

Засновано у 2018 році

№ 10-11 (55-56),
жовтень-листопад 2022

Події

**Міжнародний симпозиум
пам'яті академіка
Бориса Патона**

С. 3

Сучасний дискурс

**«Нам вдалося
організувати значущу
науково-соціальну подію»**

С. 8-9

Методологія

**Рефлексивна психологія
ДО і ПІСЛЯ перемоги**

С. 7

Заклад освіти

Секрет успіху

С. 12-13

Повертаємо Херсон. Віримо в Україну

11 листопада 2022 року завжди залишиться в пам'яті українців як День звільнення Херсона. Цей історичний день означатиме для всіх нас передусім силу духу української нації, військову майстерність і міць Збройних сил України, патріотизм наших воїнів, незламність віри в перемогу України самих херсонців.

Саме в цей день прозвучали на весь світ слова звернення Президента України **Володимира Зеленського**:

«Українці!
Міцний народі нашої незламної, прекрасної, єдиної країни!

Сьогодні історичний день. Ми повертаємо південь нашої країни, повертаємо Херсон. Станом на зараз наші оборонці на підступах до міста, залишається ще зовсім трохи, і починаємо заходити. Але спеціальні підрозділи вже в місті.

Херсонці чекали. Ніколи не відмовлялися від України. Надія на Україну завжди виправдовується, і Україна завжди повертає своє.

Я щасливий бачити, як люди попри всі загрози, попри репресії та знущання окупантів беруть українські прапори, вірили в Україну...

І навіть коли ще місто не повністю очищене від ворожої присутності, самі херсонці вже прибирають із вулиць і будівель російську символіку та будь-які сліди перебування окупантів у Херсоні.

Так само було й у всіх інших містах, звільнених нашими захисниками. Так само буде і в тих містах, які ще очікують на наше повернення. Україна прийде до всіх своїх людей. Завдяки нашій міцності на полі бою та в дипломатії ми відновимо територіальну цілісність нашої держави.

Дякую кожному воїну й кожному підрозділу сил оборони, які забезпечують зараз проведення цієї

наступальної операції на півдні. Абсолютно кожному – від рядових до генералів. Збройні Сили, розвідка, Служба безпеки України, Нацгвардія – усі, хто наближав сьогоднішній день для Херсонщини. Усі прізвиська героїв ми назвемо скоро. А їх іще скоріше чекають нагороди».

Під час робочої поїздки до деокупованого Херсона Президент України Володимир Зеленський узяв участь у церемонії підняття Державного прапора на центральній площі міста.

Він подякував українським військовим, які брали участь у звільненні Херсонщини, і зазначив, що для нього честь бути сьогодні разом із ними в українському Херсоні.

«Від цього дуже тепло на серці, на душі. Хочу подякувати вам за те, що ви такі є і що повертаєте Україну

на Херсонщину. Повертаємо наші Збройні Сили, нашу державу, наш прапор», – сказав Глава держави.

Водночас Володимир Зеленський зауважив, що російські війська залишили на Херсонщині велику кількість зруйнованих будинків та інших споруд, пошкоджені комунікації, розстріляні автомобілі.

«Це те, що наробила Російська Федерація в нашій державі, показала всьому світові, що вона може вбивати. Але всі ми, наші Збройні Сили, наша Нацгвардія, розвідка показали, що вбити Україну неможливо», – наголосив Президент.

Глава держави й усі присутні вшанували хвилиною мовчання пам'ять тих, хто загинув заради звільнення Херсонщини.

Біля будівлі Херсонської обласної держадміністрації було урочисто піднято Державний прапор

України. Пролунав Державний гімн.

Володимир Зеленський поспілкувався з жителями Херсона, які впродовж місяців демонстрували стійкість і вірили в повернення України.

Під час зустрічі з представниками ЗМІ Президент закликав їх розповісти всьому світові про те, як херсонці жили в окупації.

Останніми словами звернення Президента України Володимира Зеленського були такі:

«Щиро дякую всім, хто дбає про Україну!»

«Слава кожному, кожній, хто воює за свободу!»

Юрій ШЕРЕМЕТА,

«ОІС»,

за матеріалами сайту
president.gov.ua

Перше засідання Спільного комітету ЄС – Україна з питань науки та інновацій

18 листопада в Брюсселі (Бельгія) відбулося Перше засідання Спільного комітету ЄС – Україна з питань науки та інновацій. Такі засідання відбуватимуться щорічно відповідно до Угоди між Україною, з одного боку, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії, з іншого боку, щодо участі України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021 – 2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа».

Співголовами засідання виступили в.о. генерального директора директорату з досліджень та інновацій Європейської комісії **Сігне Ратсо** і перший заступник Міністра освіти і науки

України **Андрій Вітренко**.

«Війна рф, що триває проти України, продемонструвала силу та спроможність науково-дослідної екосистеми нашої країни. Наперекір тому, що наша дослідницька інфраструктура постраждала, ми впроваджуємо інноваційні та технологічні рішення, що дозволяють Україні пережити жорстокі атаки на критичну інфраструктуру, енергетичний сектор і природне середовище. Українські науковці-інноватори активно беруть участь у європейських ініціативах підтримки науки та інновацій, нині вже триває реалізація понад 30 проектів за участі українських організацій у програмі «Горизонт Європа». На цьому засіданні ми розпочали обговорення щодо залучення більших можливостей та наступних кроків для підтримки

української дослідницької спільноти, а особливо для тих, хто залишився в Україні та прагне допомогти їй відновитися», – зазначив Андрій Вітренко.

Учасниками від європейської сторони виступили представники директорату з досліджень та інновацій Об'єднаної дослідницької ради, Європейської інноваційної ради. Від української сторони делегатами виступили генеральний директор директорату науки та інновацій **Ігор Таранов** та виконавчий директор Національного фонду досліджень України **Ольга Полоцька**. В онлайн-форматі до заходу також долучились представники МОН України, НАН України, Офісу підтримки вченого, НКП програми «Горизонт 2020».

Продовження на с. 2

Робоча поїздка Міністра освіти і науки до Харківщини

Міністр освіти і науки України **Сергій Шкарлет** у межах робочої поїздки до Харківщини відвідав місцеві заклади вищої освіти: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця та Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого.

Сергій Шкарлет оглянув стан руйнувань закладів внаслідок обстрілів і бомбардувань РФ та обговорив з керівництвом університетів процес відновлення закладів.

Разом з ректорами та викладацьким складом обговорили результати цьогорічної вступної кампанії і бачення організації вступної кампанії у 2023 році, перебіг освітнього процесу в умовах воєнного

стану, здійснення наукової діяльності, ситуацію із виплатою стипендій студентам та заробітної плати співробітникам, а також нагальні потреби для забезпечення сталості навчання.

За словами Міністра, попри надскладну ситуацію, вступна кампанія у провідних закладах вищої освіти Харківщини відбулася на високому рівні, що забезпечило збереження контингенту здобувачів.

«Освітня та студентська – незламні. Спільними зусиллями вони проводять роботи з обладнання укріплень, відновлюють, де це можливо, пошкоджені аудиторії, долучаються до волонтерської діяльності,

зокрема постійно забезпечують постачання гуманітарної допомоги. Харків завжди був, є і завжди буде містом студентів», – зазначив Сергій Шкарлет, підсумовуючи результати поїздки.

Перше засідання Спільного комітету ЄС – Україна з питань науки та інновацій

Закінчення. Початок на с. 1

Також під час засідання українська сторона презентувала План відновлення України в частині науки та інновацій, теперішній стан імплементації Угоди, зазначила про наслідки агресії РФ.

Під час засідання сторони визнали збитки, завдані РФ. Зокрема, постраждало щонайменше 15% дослідницької інфраструктури, включно з унікальним науковим обладнанням та дослідницькими лабораторіями. Сторони наголосили спільне зобов'язання продовжити розвивати науково-дослідний потенціал України, інтелектуальні активи та інноваційні можливості як всередині країни, так і за її межами. Ключовим інструментом для цього є програми «Горизонт Європа» та «Євратом».

Сторони погодилися максимально використати наявні можливості співпраці, зокрема в межах спеціальних заходів підтримки, як-от ERA4Ukraine та ERC4Ukraine, 25 млн євро на стипендії завдяки MSCA4Ukraine, 20 млн євро EIC4Ukraine, а також спеціальні у межах ініціативи Об'єднаної Дослідницької Ради (JRC), Європейського інституту інновацій і технологій (EIT) і Асоціації COST.

Сторони домовилися про посилення спільної просвітницької діяльності та вивчення цільової допомоги, спрямованої на розширення науково-дослідницьких мереж українських організацій, а також покращення їхньої спроможності готувати конкурсні пропозиції. Буде створено офіс Horizon Europe в Україні, а також триває розгляд можливостей надання допомоги в межах науково-дослідної співпраці Східного партнерства.

Крім того, враховуючи статус України як

країни-кандидата на вступ до ЄС, обидві сторони погодилися сприяти більшій узгодженості політики, а також швидшій інтеграції України в європейський дослідницький простір, зосереджуючись на конкретних спільних пріоритетах, як-от відкрита наука та ефективні національні дослідницькі системи, а також участь України в Новому європейському порядку денному для інновацій.

Нагадаємо, що 8 жовтня Уряд схвалив розпорядження «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки».

Документ є черговим кроком на шляху інтеграції України до Європейського дослідницького простору. Його виконання забезпечить реалізацію Угоди між Україною, з одного боку, і Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної

енергії, з іншого, про участь України у Рамковій програмі з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та Програмі з досліджень та навчання Європейського співтовариства з атомної енергії (2021 – 2025), комплементарній до Рамкової програми з досліджень та інновацій «Горизонт Європа». Стаття 6 Угоди визначає необхідність підтримки практик відкритої науки відповідно до правил програми «Горизонт Європа» та «Євратом». Реалізація заходів Національного плану створить умови для виконання угоди українськими організаціями.

Відтепер Україна приєдналась до країн ЄС, що мають затверджений план реалізації принципів відкритої науки. Подальша реалізація Національного плану щодо відкритої науки відкриває такі перспективи:

- створить нормативно-правові передумови

для формування державної політики відкритої науки;

- надасть заінтересованим сторонам відкритий доступ до приладів, інструментів та інших засобів отримання наукового результату;

- забезпечить опрацювання наукових даних з урахуванням принципів FAIR (сукупність принципів щодо видимості, доступності, сумісності, і багаторазового використання наукових даних);

- сприятиме прискоренню обігу наукової інформації, забезпечить доступ до актуальної наукової інформації без будь-якої дискримінації;

- створить умови для більш ефективного використання результатів досліджень та розробок, виконаних із залученням бюджетних коштів;

- зробить більш прозорим науковий та освітній простір.

У межах візиту української делегації до Брюсселя 17-18 листопада було проведено зустрічі з польськими офісами підтримки досліджень та бізнесу в ЄС (NCBR, BSP, CSA) та представниками офісів держав-членів з підтримки участі в програмі «Горизонт Європа» (members of IGLO Association) за підтримки NCBR.

З метою активізації участі України в ініціативах Асоціації COST (European Cooperation in Science and Technology) українська сторона провела зустріч з представниками Асоціації COST, під час якої обговорили подальші кроки для розвитку ефективної співпраці.

Також відбулася зустріч з представниками Міжнародної європейської інноваційної науково-технічної програми EUREKA (EUREKA), яку створено для здійснення досліджень та конкурентоспроможних розробок на світовому ринку. Під час зустрічі сторони обговорили результати участі України в ініціативах програми та майбутні перспективи.

Нова візія розвитку профосвіти

Модернізація змісту професійної освіти, поліпшення інституційної спроможності закладів та «розумна» перебудова – три ключові пріоритети нової візії розвитку професійної освіти, що її було презентовано на зустрічі тематичної підгрупи «Професійна освіта» Секторальної робочої групи «Освіта і наука» 3 листопада.

«Професійна освіта має розвиватися надшвидкими темпами. Нині цього вимагають економіка та суспільство. Економічна відбудова України потребуватиме великої кількості фахівців робітничих професій тут і зараз. Одночасно формується запит від переселенців та безробітних на швидке здобуття професії», – зазначила керівник директорату

професійної освіти МОН України **Ірина Шумік**.

Кожен пріоритет передбачає конкретні завдання. Зокрема, у планах оновлення навчальних стандартів, розвиток напряму кар'єрного консультування в професійних закладах, проведення диджиталізації сфери. Заклади професійної освіти мають стати незалежними освітніми

інституціями з якісним менеджментом, що має навички залучення інвестицій та формування кола стейкхолдерів для співпраці.

«Розумна перебудова» передбачає створення відбудованої мережі закладів професійної освіти, які є інклюзивними та мають якісні приміщення для навчання.

На зустрічі також презентовано результати діяльності сфери професійної освіти у період війни та способи організації навчання.

Спікери озвучили головні потреби сфери, серед яких створення онлайн-ресурсів, закупівля нової техніки для навчання та організація сховищ та укриттів.

Захід організований за підтримки Програми ЄС «Кращі навички для сучасної України» та Польського фонду міжнародної солідарності.

Сторінку підготував
Юрій ШЕРЕМЕТА,
за матеріалами mon.gov.ua

Міжнародний симпозіум пам'яті академіка Бориса Патона

29 листопада 2022 року під патронатом ЮНЕСКО в Києві відбувся міжнародний симпозіум «Наука України в умовах сучасних викликів і загроз: проблеми та пріоритети розвитку» (подія тривала у змішаному форматі – офлайн і онлайн), організований у межах серії присвячених пам'яті академіка НАН України Бориса Євгеновича Патона щорічних міжнародних науково-практичних конфе-

ренцій, що проходять під загальною назвою «Наука – в життя». На продовження цієї традиції під час цьогорічного симпозіуму розглядалися питання розвитку науки у вкрай несприятливих умовах, що загострилися через повномасштабну російську агресію. Організатор заходу – Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України.

Для участі в симпозіумі було запрошено українських та іноземних науковців і організаторів науки, керівників національних галузевих академії наук та інших наукових об'єднань, представників урядових і громадських організацій, ЮНЕСКО, Європейської Комісії та інших міжнародних організацій, що займаються проблемами розвитку науки, поширення й використання її результатів.

Симпозіум відкрив Президент Національної академії наук України академік НАН України **Анатолій Загородній**. Він оголосив учасникам заходу привітання від Президента України **Володимира Зеленського**, в якому Глава держави зазначив зокрема наступне: «Завдання науковців нині – зробити якомога більше на своєму місці не лише для подолання негативних наслідків війни, а й розвитку нашої держави. Глибока повага вам за невтомний творчий пошук. Висловлюємо кожному з вас щире вдячність за творчу, самовіддану працю, відповідальне ставлення до професійного обов'язку».

На симпозіумі було обговорено наступне коло важливих проблем: наука як перевірений практикою інструмент виходу суспільства з будь-яких екстремальних ситуацій та криз; проблеми функціонування національної науки в умовах нинішніх викликів та загроз і можливості їх подолання; особливості державної підтримки науки в кризових умовах: європейський досвід та українські реалії; шляхи відновлення кадрового потенціалу науки України і можливості входження у глобальні тенденції в галузі людського капіталу; НАН України в умовах воєнного стану: пошук шляхів оптимізації діяльності на основі власного та світового досвіду; відкрита наука й відкрита освіта – найкращий засіб ефективної співпраці та подолання кризових явищ у науковій і освітній сферах України.

У вступному слові Президент НАН України торкнувся основних проблем української науки в період воєнного стану, а саме: забезпечення науковими кадрами, відновлення наукової інфраструктури, зруйнованої та пошкодженої внаслідок війни, та її оновлення, скорочення бюджетного фінансування наукових установ.

Віцепрезидент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН

України академік НАН України **Вячеслав Богданов** докладно ознайомив учасників симпозіуму з кадровими втратами й матеріальними збитками Академії, спричиненими російською військовою агресією, а також розповів про значну міжнародну підтримку й допомогу, що надається як українським ученим, котрі вимушено вийшли з України після початку війни, так і науковцям Академії, які в нелегких умовах продовжують працювати в Україні. Доповідач також приділив значну увагу питанню пошуку оптимальної стратегії розвитку НАН України в умовах сучасних викликів, наголосивши на пріоритетності завдань збереження кадрового потенціалу Академії та його розвитку у повенний період, відбудови інфраструктури наукових установ, оновлення лабораторної бази, розвитку міжнародної співпраці, підтримки досліджень, важливих для безпеки й оборони країни та розвитку стратегічних галузей економіки, а також активізації участі науковців НАН України у підготовці пропозицій щодо заходів із відновлення й розвитку України, пріоритетних реформ, стратегічних ініціатив і проектів рішень.

Президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН України і НАПН України **Василь Кремень** зазначив у доповіді, що попри складні умови воєнного часу академія продовжила свою активну діяльність у забезпеченні методологічного, законодавчо-нормативного, науково-методичного та психологічного супроводу освіти й освітан держави. Окрім цього діяльність вчених академії було зорієнтовано на забезпечення активної участі у відсічі російській агресії. Василь Кремень окреслив науково-організаційні

заходи й наукові принципи, що скорегували подальшу діяльність академії. Особливий наголос було зроблено на психологічному супроводі освітянської спільноти й наданні психологічної підтримки населенню в кризових умовах, значну частину якого посідає волонтерська діяльність.

Президент Національної академії наук Грузії **Гіоргі Квесітадзе** виступив з актуальною доповіддю «Біотехнологія очищення ґрунтів, забруднених вибуховими речовинами».

Про діяльність НАМН України доповів **Віталій Цимбалюк**, особливо наголосивши на доробках учених-медиків, що стали відповідями на виклики у реаліях сучасної війни. Віталій Цимбалюк представив проривні технології українських учених, що зберігають життя українських воїнів.

Проблемам і шляхам розвитку аграрної науки в екстремальних умовах було присвячено доповідь президента НААН України **Ярослава Гадзала**, у якій наголошено на способах вирішення проблеми продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану.

Володимир Журавель, в.о. президента Національної академії правових наук України, розповів про діяльність академії, що триває в умовах воєнного стану та орієнтована на післявоєнне відновлення України.

Від Азербайджанської Республіки слово мав виконавчий директор Інституту систем управління Міністерства науки і освіти **Амінага Бахман огулу Садигов**, який у виступі наголосив на можливостях і ролі науки в подоланні корінних причин конфліктів.

Доповіді та їх представлення мали конструктивний характер, що якраз відбиває готовність

наукової сфери України до діяльності у непростих умовах війни та післявоєнного відновлення України.

Група відомих американських дослідників, які входять до складу Робочої групи з відновлення науки і техніки, освіти та технологій в Україні (RESET Ukraine, США), – **Рита Колвелл, Герсон Шер і Кері Кемпбелл** – у межах симпозіуму провели інформаційний брифінг стосовно результатів організованого національними академіями науки, техніки та медицини США міжнародного семінару з відновлення досліджень, освіти та інновацій в Україні (захід тривав 21–23 вересня 2022 року).

Значний інтерес викликала доповідь члена

Президії Національної академії наук України, академіка-секретаря Відділення економіки НАН України, директорки Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України **Еллі Лібанової**, котра розповіла про соціальні й демографічні наслідки російської агресії проти України.

Загалом на пленарному засіданні виступило 19 учасників симпозіуму, серед яких – представники наукових установ НАН України й університетів. З використанням платформи ZOOM до заходу долучилися науковці з Азербайджану, Грузії, Китаю, Литви, Молдови, США й України.

За підсумками симпозіуму традиційно ухвалено резолюцію, яку буде оприлюднено на веб-сайті НАН України. Планується також підготувати збірник виступів учасників симпозіуму.

Сніжана МАЗУРЕНКО,
пресслужба НАН України

Українська мова і мови меншин: дискусії на міжнародному рівні

21 жовтня відбулася Міжнародна наукова онлайн-конференція «Contested Language Diversity in Contemporary Ukraine: National Minorities, Bilingualism, and Language Ideologies in times of War» («Дебати про мовне розмаїття в сучасній Україні: національні меншини, білінгвізм, мовні ідеології під час війни»), організована Гіссенським університетом імені Юстуса Лібіха (Німеччина) під керівництвом голови наукового центру «Східна Європа» (GiZo), професора **Моніки Вінгелдер** в межах Міжнародного наукового проекту «Contested Language Diversity – Dealing with Minority Languages in post-Soviet Ukraine». У дискусії окрім мовознавців Європи (з Німеччини, Швеції) та України (з Києва, Ужгорода, Ізмаїла), з доповіддю виступив Уповноважений із захисту

державної мови **Тарас Кремень**.

Зацікавлення науковців викликало обговорення між представниками полілінгвальних регіонів України (Ізмаїл, Ужгород) і мовним омбудсменом Тарасом Кременем щодо проблем реалізації національної мовної і освітньої політики України. В умовах полілінгвізму акцентовано на проблемах удержавлення української мови через освітню політику в закладах освіти півдня Одещини і Закарпаття й захисту мов національних меншин. Пропоновано посилення українізації, додаткової підтримки української мови у цих і подібних регіонах, пильний контроль з боку держави над заходами з реалізації мовної та освітньої політики.

Лінгвісти Європи та України дискутували щодо мовного розмаїття в сучасній Україні, мовних ідеологій під час війни, конструктивного

менеджменту мовного розмаїття в аспекті його гармонійного розвитку, уникнення ескалації наявних і загострення нових потенційних конфліктів на етномовному ґрунті.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет представили завідувач кафедри української мови і літератури, доктор філологічних наук **Андрій Колесников**, який схарактеризував динаміку мовної ситуації в регіоні від 1991 р. і дотепер, та координатор Центру української мови і культури ІДГУ, доцент, кандидат філологічних наук **Марина Делюсто**, доповідь якої було присвячено функціонуванню слабких мов регіону (гагаузької та албанської) у взаємозв'язках із державною.

Учасники конференції подякували організаторам конференції (професору Моніці Вінгелдер, професору **Надії Трач**), Уповноваженому із захисту

державної мови Тарасу Кременю, усій команді науковців України, зокрема лінгвістам Інституту української мови НАН України на чолі з доктором філологічних наук, професором **Світланою Соколовою**, яка є координатором наукових досліджень від своєї установи, й експерту офісу Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, координатору наукової діяльності за проектом на Закарпатті **Галині Шумицькій** за

цікаву, плідну, конструктивну роботу й надзвичайно дружню і позитивну атмосферу заходу.

Марина ДЕЛЮСТО,
доцент кафедри
української мови
та літератури
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету,
кандидат філологічних наук

Круглий стіл щодо повоєнних суспільних трансформацій

15 листопада відбувся круглий стіл «**Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій**». Захід було організовано Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України спільно з Інститутом політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України в рамках багаторічної співпраці Національної академії педагогічних наук України з Національною академією наук України.

У вітальному слові директор Інституту соціальної та політичної психології НАПН України **Микола Слюсаревський** наголосив актуальність проблематики зміни поколінь у політикумі незалежної України і запропонував на основі поєднання ментального і суто вікового критеріїв виокремити чотири політичні покоління.

Модерували роботу круглого столу **Юрій Шайгородський** і в.о. заступника директора з наукової роботи Інституту соціальної та політичної психології НАПН України **Ірина Губеладзе**.

На заході було презентовано доповідь «Ефективна політична еліта як передумова повоєнних суспільних трансформацій», у якій головний науковий співробітник відділу політичної культури та ідеології Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України **Зореслав Самчук** наголосив на проблемних питаннях української політики і вдався до гострої критики чинної політичної еліти. Доповідь викликала жваве обговорення з боку учасників.

Головний науковий співробітник лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України **Вадим Васютинський** у доповіді «Соціально-політичні суб'єкти в оцінках української молоді в умовах воєнного часу» підсумував результати опитування щодо чинних політичних процесів. У такий спосіб обидва доповідачі розглянули ставлення до сучасного українського політикуму, представивши й проаналізувавши точку зору різних категорій населення.

У дискусії за матеріалами обох доповідей взяли участь директор Інституту світової політики **Євген Магда**, засновник Соціологічної групи «Рейтинг», автор проекту «Покоління незалежності: цінності та мотивації» **Ігор Тищенко**, головний науковий співробітник лабораторії психології малих груп і міжгрупових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України **Павло Горностай**, провідний науковий співробітник лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної

психології НАПН України **Наталія Довгань**, заступник директора з науково-методичної роботи Інституту соціальної та політичної психології НАПН України **Світлана Чуніхіна**, голова Центру розвитку української культури та самоорганізації, автор дослідження «Політичні партії нового покоління: теоретичні й технологічні засади діяльності, порядок створення і розгортання» **Тарас Плахтій** та інші відомі вчені.

Під час дискусії було обговорено такі проблеми: індикатори зміни політичних поколінь в Україні; політико-психологічний портрет нового покоління українського політикуму; зміна політичних поколінь в Україні і світі: синхронізовані чи асинхронні процеси; масова свідомість і зміна політичних поколінь: причинно-наслідкові зв'язки;

російсько-українська війна в контексті поколінного конфлікту національних політичних еліт; чи можливо уникнути реставрації олігархії в українській політиці у повоєнний час; громадянське суспільство як середовище формування нової політичної еліти.

Варто підкреслити, що під час круглого столу зроблено першу і вельми продуктивну спробу розглянути проблематику зміни поколінь українського політикуму, як з погляду аналізу попередніх політичних поколінь, так і спроби поглянути в майбутнє, прогнозуючи появу нових політичних поколінь, що були б конгруентними запиту суспільства, а відтак більш ефективними. Оскільки заявлена тематика раніше не розроблялася представниками обох інститутів в рамках наукової тематики, саме таке обговорення спонукає

змінити лінзу наукового бачення і подивитися на політичний процес в Україні не з позиції політичних партій, інституцій, а позиції політичних поколінь, які не може уособлювати одна особа чи політична сила. Такий фокус дає змогу як побачити і щось нове у процесі розвитку політичного політикуму, так і, можливо, бути підставою для появи нової наукової тематики досліджень.

Ірина ГУБЕЛАДЗЕ
в.о. заступника директора
з наукової роботи
Інституту соціальної
та політичної психології
НАПН України,
доктор психологічних наук

Науково-методичний семінар для гвардійців

22 листопада у межах реалізації Договору про співробітництво між Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України й Київським інститутом Національної гвардії України, співробітники відділу андрагогіки **Тетяна Калюжна**, **Алла Самко** й **Ігор Радомський** провели науково-методичний семінар «Професійна діяльність викладача – особливості комунікації» для науково-педагогічних працівників інституту. Мета науково-методичного семінару – підвищення професіоналізму викладацького колективу, вдосконалення їхніх компетентностей з використання педагогічної комунікації в освітньому процесі.

Під час проведення заходу провідний

науковий співробітник, кандидат філософських наук **Тетяна Калюжна** приділила особливу увагу таким питанням: значення педагогічної комунікації під час підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України; сутність комунікативних бар'єрів і культури мовлення, їх вплив на реалізацію завдань комунікативного процесу; роль гуманістичної позиції викладача в процесі діалогічної взаємодії.

Учасники науково-методичного семінару активно дискутували щодо проблемних питань викладання військових дисциплін, сучасного стану освітнього процесу та перспективних напрямів розвитку та удосконалення професіоналізму науково-педагогічного персоналу, висловлюючи своє бачення

ефективної взаємодії науково-педагогічної спільноти. Наприкінці методичного семінару учасникам було надано практичні рекомендації перетворення комунікації у систему усвідомлених, цілеспрямованих дій, скерованих на процес свідомого встановлення й підтримання контактів між викладачем та курсантами під час освітнього процесу, де спілкування має набути творчого характеру. Допомогали у встановленні істини під час обговорення проблемних питань наукового заходу старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук **Алла Самко** і старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук **Ігор Радомський**.

Наприкінці заходу окреслено тематику подальших науково-практичних зустрічей, спрямованих на розвиток професійної майстерності викладачів Київського інституту Національної гвардії України у взаємодії з науковцями Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Насамкнець потрібно зазначити, що науковці здійснюють методичну діяльність у рамках функціонування Центру андрагогічної майстерності педагогічного персоналу закладів вищої освіти відділу андрагогіки ІПОД імені Івана Зязюна.

Валентина ГОРДІЄНКО,
учений секретар відділення
професійної освіти і освіти дорослих
НАПН України

Мене претісняла російська

Мене, україномовного українця, ЗАВЖДИ претісняла російська мова. Так було завжди.

Мене претісняла російська, коли ще малим я не міг дивитися українських мультиків, бо були лише російські.

Мене претісняла російська, коли нас змушували в школі читати депресивну російську літературу.

Мене претісняла російська, коли мене демонстративно не хотіли обслуговувати в київській кав'ярні, бо я говорив українською.

Мене претісняла російська, коли в Одесі я не міг замовити таксі, бо операторка не розуміла українською фрази «можна машину до Дербасівської», а в Херсоні зверхньо кривляли мою мову.

Мене претісняла російська, коли мої однокласники, приїхавши на літо з Києва гаварілі па-руски, «паматуша мене так удобней, панімаеш?»

Мене претісняла російська, коли я закінчивши університет, не міг знайти жодного україномовного журналу в Києві, щоб пройти стажування.

Мене претісняла російська, коли служба підтримки Розетки, адміністрації готелів чи Укрзалізниці відмовлялися обслуговувати мене українською.

І я відверто шокований, коли зараз говорять про якесь обмеження прав російськомовних.

Серйозно? Всіх все влаштувало, коли було навпаки? Чому тоді не було такого обурення?

Нагадаю, українська знищувалася століттями і лише зараз почала справді розвиватися.

Нагадаю, що росіяни на окупованих територіях в першу чергу спалюють наші книжки та замінюють україномовні знаки.

Мені здається, ми інколи буваємо надто толерантними, а треба відстоювати своє.

Якщо не забули – досі триває війна з росією.

Ніхто не забороняє розмовляти російською в побуті, але якщо комусь незручно творити контент українською, вони можуть переїхати на чудову країну трішки східніше, де тою мовою говорять, і не засмічувати наш інформаційний простір.

Я живу в Україні, у нас є своя чудова мова, росія напала на нашу країну, тому:

мені незручно російською
і для мене є різниця,

особливо зараз, коли ми обираємо своє майбутнє.

Ivan BAIDAK,
Фейсбук

Поезії війни

* * *

Чаї ганяєш? А країна причаїлась – удару жде. Чекає на удар.
Сирена вие. Лють під шкіру в'їлась і моніторить небо твої «радар».

Тривога знову. А родина вже звикає не йти в підвал. Надіється – міне.
У сні заглибий знову окликає.
Кого? Я озирнувся: «Ти мене?»

«Тебе, тебе, а то кого ж, – він посміхнувся. – Пиши, якщо не можеш воювати. Навчай. І пам'ятай, що я вернуся. Не звикли ми, убиті, раювати».

Не час! Ми не в Раю, в строю ми залишились. І будем з Неба вам підмогу слати для того, щоби ви не розкришились. Міцнійте – з вами Божа благодать!»

Він щез. Лиш слід його кометою зметнувся. А я ще довго був у напівсні, бо враз відчув: то Бог ним обернувся, щоб укріпити нам сили захисні.

Віктор РИБАЧЕНКО,
м. Київ

Валерій БИКОВ,
директор Інституту
цифровізації освіти НАПН України,
доктор технічних наук,
професор, академік НАПН України

Цифровізація може розглядатися у різних ракурсах, кожному з яких притаманні відповідні об'єкти і взаємозв'язки. Цифрову трансформацію суспільства доцільно розглядати в таких смислових аспектах:

- ціннісно-культурному;
- соціо-технологічному;
- цивілізаційного етапу неперервного процесу інформатизації, автоматизації та інтелектуалізації усіх сфер суспільно-економічного життя людства;
- підходу до цілеспрямованої практичної реалізації моделей змін, що відображають об'єктивні процеси сучасної фази суспільного розвитку.

Спирається цифровізація на новітні досягнення науково-технічного прогресу, зокрема передбачає створення потужної, розгалуженої по всьому світу мережної хмароорієнтованої комп'ютерно-технологічної ІКТ-інфраструктури та широке впровадження й ефективне використання в усіх сферах суспільного життя цифрових засобів і технологій. По суті це – еволюційно-поетапний процес цілеспрямованого формування комп'ютерно-технологічної, електронно-процесуальної, інформаційно-комунікаційної та соціально-комунікативної платформи Суспільства 4,0, що відображає характерні риси четвертої технологічної революції.

В освіті цифровізація постає умовою реформування освітньої галузі, головним і першочерговим завданням ефективного розвитку інформаційного суспільства в Україні. Тут неможливо обійтися без урахування світових трендів, зокрема розвитку таких технологій, як доповнена реальність (AR), віртуальна реальність (VR), штучний інтелект (AI), інтернет речей (IoT), роботизація, блокчейн, медіаосвіта, хмаро орієнтовані середовища, гейміфікація, міждисциплінарність та ін.

Освітній процес передбачає зустрічну трансформацію: з одного боку – самого освітнього процесу та використовуваних у ньому педагогічних технологій; з другого – цифрових технологій та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання.

В умовах цифрової трансформації системи освіти існує достатня кількість прогнозів щодо результатів її реформування. Серед них:

- повноцінна персоналізація освітнього процесу;
- підтримка сталої навчальної мотивації на всіх етапах;
- забезпечення оперативного зворотного зв'язку з кожним учнем;
- забезпечення проектного характеру навчальної діяльності та максимально глибока інтеграція теоретичного та практичного навчання;

Цифровізація освіти – імператив інтеграції України у світовий інформаційний простір

Нині інформаційно-цифрові засоби і технології розвиваються випереджальними темпами, а у науково-технічній, економічній, політичній, соціальній, екологічній та інших сферах життя суспільства, у тому числі в освіті, набувають все більшого значення.

Особливу роль в інформатизації суспільства відіграє освіта. Визначальним є те, що освіта готує людину до життя, в якому інформаційно-цифрове середовище стає необхідною умовою ефективності, безпеки, комфорту життєдіяльності в усіх сферах суспільного буття, а отже і високої його якості. Цифрова трансформація суспільства – імператив формування майбутніх поколінь соціальної самоорганізації людської цивілізації.

– суттєве скорочення термінів розроблення та освоєння освітніх програм;

– підвищення інформаційної відкритості та прозорості системи освіти.

Не лише технологічні умови, а й наслідки пандемії COVID-19, воєнної агресії росії і воєнний стан в Україні вплинули на функціонування системи освіти, як у питаннях управління, організації освітнього процесу, комунікації, так і створення й використання

цифрового освітнього контенту.

Упродовж 2019-2022 рр. вчені Інституту цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України здійснили масштабне дослідження, спрямоване на визначення освітніх ресурсів, електронних засобів навчання, що користуються найбільшим попитом серед вчителів закладів загальної середньої освіти, з'ясували стан готовності освітян до використання цифрових засобів для забезпечення дистанційного навчання учнів. Загальна кількість учителів, залучених до опитування, склала 54 254 особи з усіх регіонів України.

НАПН України надає постійну науково-методичну підтримку педагогам у подоланні виявлених труднощів і проблем здійснення онлайн-навчання. Для вчителів шкіл, викладачів закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти організовано і проведено навчальні тренінги, семінари та вебінари, в яких взяло участь понад 4,5 тис. осіб. Для педагогічних працівників в умовах пандемії і воєнного стану з метою підвищення рівня цифрової компетентності проведено масові навчальні тренінги й вебінари: «Марафон Office 365», «Проблеми та перспективи розвитку навчального середовища початкової школи на засадах технології Smart Kids», «Дистанційна освіта: чек-лист підготовки», «Всеукраїнська онлайн-конференція з питань дистанційної освіти та навчально-дослідної роботи в закладах освіти», «Комп'ютерне моделювання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти», «Проектування хмаро орієнтованої методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї», «Учені НАПН України – українським вчителям», «Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи» та ін.

У рамках реформи початкової школи створено Академію «Розумники», у якій 600 вчителів мали змогу підвищити

ІК-компетентність з використання електронних освітніх ігрових ресурсів, організації дистанційного навчання, застосування цифрових сервісів та вдосконалення навичок роботи з цифровим обладнанням.

Учені НАПН України створюють, досліджують і впроваджують широкий спектр електронних ресурсів, освітніх програм і навчально-методичних матеріалів для забезпечення цифровізації освітнього процесу в закладах освіти. Науково-методичні розробки і заходи спрямовані на дошкільну освіту, повну загальну середню освіту, STEM/STEAM освіту, освіту дітей з особливими освітніми потребами, освіту обдарованих учнів, професійну, вищу освіту, підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних і керівних кадрів освіти.

Так, в рамках дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня «Технологія навчання учнів початкової школи «Розумники» (Smart Kids)» розроблено 63 електронних освітніх ігрових ресурси з математики та української мови, віртуальний кабінет учителя, систему моніторингу навчальних досягнень учнів 1-4 класів, що у період широкомасштабної пандемії та воєнного стану забезпечило реалізацію дистанційної форми навчання учнів початкової школи.

Упродовж останніх років в результаті здійснених досліджень розроблено низку концептуальних інноваційних підходів, технологій та методик. Серед них: розвиток інформаційно-цифрового навчального середовища української школи; хмаро орієнтовані системи відкритої науки в навчанні й професійному розвитку вчителів; використання цифрових технологій для реалізації змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти; розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів в умовах хмаро орієнтованого навчального середовища; інформаційно-аналітична підтримка педагогічних досліджень на основі електронних систем відкритого доступу; комп'ютерне моделювання пізнавальних завдань для формування компетентностей учнів з природничо-математичних предметів; особливості формування психологічної культури працівників освіти в інформаційному суспільстві; науково-методичне забезпечення проектування і створення засобів інформаційно-комунікаційних технологій для діагностування обдарованості дітей та молоді й ін.

Реалізація принципів та підходів відкритої науки спонукає вищу освіту до пошуку грантів і реалізації міжнародних проектів. Варто відзначити останні ініціативи в контексті цифровізації вищої освіти:

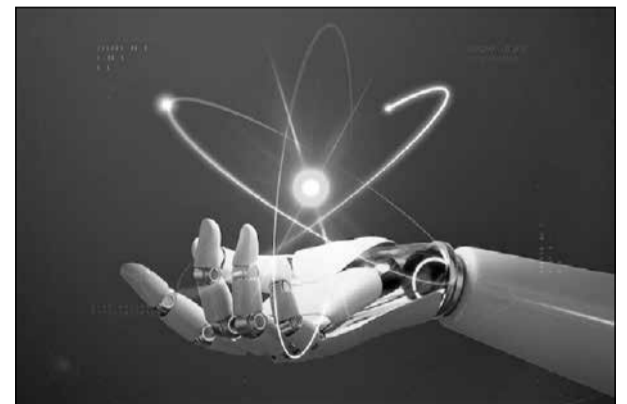
– проект Erasmus+ «Модернізація

педагогічної вищої освіти використання інноваційних інструментів викладання» (MOPED), у якому розроблено низку електронних навчальних курсів, стандарт цифрової компетентності вчителів, підготовлено вимоги до цифрової компетентності вчителя у затвердженому професійному стандарті вчителя;

– «Інформатика NewG» – пілотний проект реформи ІТ-освіти за ініціативи Мінцифри та МОН України, що впроваджується в рамках програми EU4DigitalUA, а саме – її другого компоненту «Інституційне зміцнення та розвиток потенціалу» (FIAPP), і фінансується Європейським Союзом.

З метою популяризації наукового доробку вчених України з проблем інформатизації освіти, вивчення і поширення зарубіжного досвіду, підвищення рівня міжнародної комунікації і взаємодії у сфері науки та освіти у межах виконання заходів з цифрової трансформації НАПН України упроваджено низку електронних освітніх ресурсів підтримки наукових психолого-педагогічних досліджень.

В Електронній бібліотеці НАПН України станом на 1 листопада 2022 р. розміщено понад 28 тис. повнотекстових цифрових ресурсів (монографії, посібники, підручники, методичні рекомендації, навчальні матеріали, дисертації, статті, збірники матеріалів конференцій, інформаційно-аналітичні матеріали та ін.). Кількість завантажень цифрових ресурсів в Електронній бібліотеці НАПН України у жовтні 2022 р. перевищила 10 млн.

На сайті електронного наукового фахового видання Інституту цифровізації освіти «Інформаційні технології і засоби навчання» зареєстровано 2069 авторів. За роки функціонування журналу (з 2006 р) у 91 випусках опубліковано 1714 наукових статей. Географія користувачів видання – 198 країн. Журнал індексують наукометричні бази даних Web of Science Core Collection (ESCI) та Google Scholar. Тільки за десять місяців 2022 р. статті переглянуло близько 122 тис. читачів.

У 2021 р. вчені Національної академії педагогічних наук України розпочали створення інформаційної аналітично-пошукової довідкової системи «Українська електронна енциклопедія освіти», що забезпечуватиме формування і систематизацію, уніфікацію та підтримання в актуальному стані поняттєво

Агнешка ЦИБАЛЬ-МІХАЛЬСЬКА,
декан педагогічного факультету
Університету ім. Адама Міцкевича,
голова Комітету педагогічних наук
Польської академії наук,
професор, доктор хабілітований
(Польща)

Пьотр КОСТИЛО,
голова Польського
педагогічного товариства,
професор, доктор хабілітований
(Польща)

ТРОХИ ІСТОРІЇ

Діяльність педагогічних з'їздів спрямована на інтеграцію польської педагогічної спільноти, створення можливостей для окремих науковців виходити за межі конкретного осередку, зустрічатися з колегами з інших університетів, знайомитися з їх науковою роботою, налагоджувати контакти та співпрацю. Такими цілями керувалися засновники Польського педагогічного товариства, особливо проф. *Збігнев Квєцінський*, який від заснування ППТ у 1981 році виступав за демократичну модель наукової практики, пропагував відкритість до різних парадигм і наголошував, що наукова кар'єра також робиться для того, щоб служити потім опорою і допомогти молодим на шляху здобуття наукових ступенів і звань. Професор Збігнев Квєцінський залишився вірним цим цінностям донині.

Протягом майже тридцяти років Загальнопольські педагогічні з'їзди стали постійною інституцією та чіткими орієнтирами в сучасній польській педагогіці. Вони мають важливе значення як для членів Товариства, так і для всього середовища, пов'язаного з польською освітою. З'їзди завжди були унікальними зустрічами освітян і служили розвитку знань про освіту та зміцненню педагогічної практики. З'їзди зазвичай організовуються щотири роки керівництвом Польського педагогічного товариства в тісній співпраці з академічними університетами. Попередні зібрання було проведено у Рембертові, Торуні, Познані, Ольштині, Вроцлаві, Любліні, знову в Торуні, Гданську, Білостоку і Варшаві. Їхня тематика багата й різноманітна: від питання ідентичності педагогіки, демократичного контексту освітніх процесів, очікувань і загроз сучасності об'єднаної Європи, невід'ємних об'язків виховання, співвідношення освіти й моралі та публічної сфери, взаємозв'язку між освітньою теорією і практикою, освітнього виміру

«Нам вдалося організувати значущу науково-соціальну подію»

З 20 по 22 вересня 2022 року в Познані відбувся XI Загальнопольський педагогічний з'їзд. Організаторами конгресу виступили Польське педагогічне товариство (ППТ) та педагогічний факультет Університету ім. Адама Міцкевича. Головуючими на XI Загальнопольському педагогічному з'їзді були голова програмного комітету, професор *Пьотр Костило*, та голова організаційного комітету, професор *Агнешка Цибаль-Міхальська*. У підготовці до з'їзду також брав участь науковий комітет, який включав керівництво трьох середовищ: Польського педагогічного товариства, факультету педагогічних студій Університету ім. Адама Міцкевича та Комітету педагогічних наук Польської академії наук.

Загальнопольські педагогічні з'їзди, започатковані в 1993 році, від самого початку сповідували демократичний принцип стосунків між освітянами, дружній характер наукових зустрічей і дебатів, важливість підтримки молодших і менш досвідчених вчених. Це зумовлено сутністю природи ліберально-демократичної культури, що після падіння комунізму в 1989 році почала формувати життя в Польщі в усіх сферах, включно з науковою діяльністю.

відмінностей та включень до концепції цінності життя, кризи довіри, спільноти та автономії.

ПЕРЕДЧУТТЯ

XI Загальнопольський педагогічний з'їзд, що відбувся у вересні, проходив під гаслом «Злам. Побудуймо кращий світ всередині нас і між нами». Це гасло з'явилося як пропозиція на початку 2021 року під час переговорів у Президії Польського педагогічного товариства, а також консультацій із почесними членами ППТ та іншими вченими. Тоді актуальність гасла зумовлювалася насамперед винятковою ситуацією, що склалася на всіх рівнях людського життя у зв'язку з пандемією Covid-19 та обмеженнями, які з неї виникли. Звикнувши жити у вільному, демократичному суспільстві, де такі свободи, як свобода подорожувати, зустрічатися, організовувати різноманітні наукові чи соціальні проекти, публічно висловлювати свої погляди та здійснювати багато інших видів діяльності, сприймалися як належне, соціум раптово опинився у ситуації відсутності цих свобод. У культурі життя в Європейському Союзі це був безпрецедентний досвід. Немає потреби доводити, наскільки великим був його вплив на функціонування освіти на всіх її рівнях. Дистанційне навчання, що було запроваджено у відповідь на законодавчі вимоги соціального дистанціювання, швидко стало нормою проведення уроків та лекцій. Це, безперечно, захистило дітей та молодь від ризику зараження вірусом Covid-19, але водночас наразило ці групи на багато інших загроз, що випливають із послаблення чи навіть розриву прямих зв'язків з однолітками, постійного перебування в Інтернет-культурі або відчуття ізоляції та самотності. Усе це в наших очах було викликом, переломом, оголошенням кардинальних змін, одним словом – зламом.

Пандемія Covid-19 спалахнула в той час, коли культура в її глобальному, європейському та національному вимірі вже виявляла багато напружень, повз які ми як освітяни не могли пройти байдуже. У всьому світі суперництво між Сполученими Штатами і Китаєм за світову гегемонію посилювалося і, здавалося, призвело до неминучої конфронтації. Йшлося не лише про те, хто буде головним бенефіціаром світової торгівлі в наступні десятиліття, а й про те, які концепції особистості, суспільства,

міжособистісних відносин, прав людини та освіти стануть домінуючими у світі. У Європі також загострилася ідейно-політична боротьба. В окремих країнах центристські партії з року в рік втрачали свій вплив на користь крайніх партій, «холодна» демократія законів і процедур поступилася місцем «гарячій» демократії цінностей та ідентичності. Посилилися авторитарні настрої, з одного боку, і анархічні – з другого. Ці процеси супроводжувалися поси-

нарешті не досягли рівня повного взаємного заперечення. Професор *Марцін Кроль* (1944-2020) резюмував, що ми вже мали свій шанс як нація та суспільство, але ми його втратили. Хоча більшість польських педагогів не поділяла цей песимістичний діагноз, ми всі усвідомлювали, що світ, який ми досі знали, йде до фундаментальної перебудови, і як соціально заангажовані педагоги ми не можемо залишатися байдужими до цього процесу.

ленням загрози у Східній Європі, пов'язаної з агресивною політикою Росії. Ознаки перелому також можна побачити в Європейському Союзі. Брекзит показав, що в ЄС зростає опір надмірному втручання інституцій ЄС у внутрішні справи держав-членів. Протистояння цьому втручанню найчастіше виправдовувалося концепціями національної традиції та ідентичності, що своєю чергою несло ризик повернення до націоналістичних та ксенофобських гасел, відмови від діалогу та пошуку компромісів на користь боротьби та прагнення до панування. Ідеологічна боротьба в Польщі також вступала в переломний момент. Пробуджені сорок років тому надії на побудову громадянського суспільства, заснованого на співпраці, солідарності та взаємоповазі, в очах багатьох виявилися марними. З плином десятиліть розбіжності між політичними партіями поглиблювалися, поки

ПІДГОТОВЧІ ДІЇ

У такій атмосфері ми розпочали підготовку до XI Загальнопольського педагогічного з'їзду. Вперше звертаючись до педагогічної спільноти з інформацією про майбутній з'їзд навесні 2021 року, ми серед іншого писали: «Концепція зламу спрямовує нашу увагу на сучасний стан культури у всіх її вимірах: політичному, економічному, релігійному, міжособистісних стосунках, мистецтві і насамперед науково-освітньому. Злам вказує на те, що культурні моделі перестають функціонувати як безпечні точки відліку. Категорія зламу нагадує про поняття перелому, зламу, переоцінки, критичної точки або зміни життя. Злам нині помітний на всіх рівнях життя». У другому Повідомленні, надісланому наприкінці 2021 року, зазначено таке: «Як освітяни, ми не можемо бути байдужими до кризової ситуації, оскільки вона має значні наслідки для освіти як частини культури. Ми маємо науково досліджувати зміни, що відбуваються, а також висловлюватися щодо проблем, важливих з точки зору турботи про людину, її всебічного розвитку та збереження її гідності. Польське педагогічне товариство є середовищем, в якому проводяться різноманітні дослідження, враховуючи питання кризи та змін, і формулюються заклики щодо захисту кожної людини, особливо дітей та молоді. Переконані, що під час майбутнього з'їзду його учасники зможуть поділитися результатами своїх наукових досліджень, а атмосфера поваги до людей і відповідальності за їх майбутнє, що супроводжуватиме дискусії та зустрічі, стане джерелом енергії для подальшої педагогічної діяльності».

На початку 2022 року підготовка до з'їзду тривала. Ми зрозуміли, як організувати обговорення

Любов НАЙДЬОНОВА
заступник директора з наукової роботи
Інституту соціальної та політичної
психології НАПН України,
доктор психологічних наук,
член-кореспондент НАПН України

Наразі ми всі, в тому числі й науковці, як кванти (і корпускули, і хвилі одночасно) не лише створюємо зміст, але й знаходимося в динамічному інформаційному просторі, який має свою особливу структуру: щільність, динамічні феномени, підструктури і канали. Ми маємо здійснювати рефлексію, охоплюючи медіапростір. Одна й та ж дія і зміст, вбудований у різні стани інформаційного простору дає неоднаковий результат. Тому треба усвідомлювати і змісти, й канали, якими ми їх отримуємо. Звісно, має бути спеціалізація, оскільки мислення потребує дискурсів і певної інтимності. Проте ігнорувати публічний простір на нинішньому етапі розвитку суспільства неможливо.

Здійснюючи аналіз наявного стану суспільства з точки зору розвитку тоталітаризму як соціальної патології, де зміщуються межі між публічним і приватним, з'ясуємо наступне. У тоталітарному суспільстві й інформаційний простір, і система освіти перетворюються на підсистему державного впливу. Це важливо розуміти в аспекті того, що в нас є серйозні ризики сповзання до тоталітарних схем внаслідок війни, яка виснажує, і воєнного стану, який обмежує певні демократичні свободи. Внаслідок змін інформаційного простору, які вимушено відбуваються в умовах війни для забезпечення мілітарних питань, ці феномени потрібно сприймати саме як тимчасові і працювати для повернення свобод. Враховуючи ту обставину, що повернення взагалі неможливе в історичному часі, потрібно готувати наступний крок розвитку суспільства. Ми маємо тепер продукувати перспективні рефлексії, які потрібні для того, щоб зорієнтувати суспільство в майбутньому. Рефлексивні процеси з точки зору психології не є лише аналізом буття, а й конструюванням майбутнього. Ми маємо розлучитися з ілюзією, що суб'єктність є даністю. Суб'єктність конструюється в рефлексивних процесах. Суб'єкт (актор) сам розвиває (повертає собі) свою суб'єктність, здійснюючи рефлексію. Це цитата з підручника «Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу», який з 2013 року забезпечує підвищення кваліфікації вчителів у межах розвитку медіаосвіти як підсистеми освіти.

Маємо усвідомити, що тоталітарна система змінює суспільство не лише інституціями чи санкціями, а й структурою інформаційного простору. Якщо подивимося на інформаційний простір з точки зору контролю каналів доставки інформації, то побачимо, що Україна досі знаходиться в посттоталітарному стані зруйнованих каналів інформації, які б мали забезпечувати розвиток громадянського суспільства. Комунікативна мережа все ще має психологічні залишки тоталітарності, коли ми очікуємо, що хтось «зверху» дасть вказівку, принаймні в освіті ці очікування ще досі зберігаються. Характерним є уникнення відповідальності з боку чиновників на всіх рівнях їх функціонування, а також прагнення

Рефлексивна психологія ДО і ПІСЛЯ перемоги в російсько-українській війні

Колись усі українські наукові школи називали київськими, певно щоб не називати українськими, тому потрібно зламати цей ще радянський стереотип. Йдеться про українську київську школу рефлексивної психології.

Отже, зазначимо, чим українська рефлексивна психологія відрізняється від психології рефлексії в росії. «Вододіл» проходить саме по ідеї гуманізму, що позначає межу цивілізаційних ментальних полів, а тепер – й території між тоталітарним і демократичним світом.

Психологія як наука має особливість: прагне виміряти невловимі психологічні суб'єктивні реальності, операціоналізувати поняття для вимірювання таких явищ. У психології напрацьовано потужні інструменти методологічної рефлексії наукового знання в процесі його створення, починаючи від методу інтроспекції. Нині методологічна рефлексія в гуманітарних науках є запорукою отримання доказового знання і контролю його валідності – відповідності реальності.

обійти регулятиви (закони, нормативні акти, положення, інструкції, правила тощо). Війна змінює ситуацію, тому що вистояти проти брутальної навали можна було лише суспільству самоорганізованому. У нас утворилася «не зовсім гетерархія», як колективна і групова суб'єктність, яка не відкидає лідерства. У гетерархії лідерство є, але воно не є ієрархічно закріпленим і тому є гнучким, з гнучкими правилами взаємодії, підпорядкованими колективним діям, спрямованим на результат. Це внутрішня, не медійно-публічна, структура суспільства, яка вирішує багато проблем, у тому числі великою мірою і забезпечення мілітарних задач. Головна медіапсихологічна задача для протидії сповзання суспільства до тоталітарних тенденцій – це розбудова ефективних каналів комунікації. Ці інформаційні канали мають давати користувачам можливість долати інформаційний вибух (надмір інформаційних потоків, які перевантажують психіку). Тому мають бути організовані комунікативні спеціалізовані середовища, де народжуються ідеї і створюються наративи. Ці середовища мають бути комфортними і створювати умови для тих людей, які здатні генерувати нові думки й оцінювати їхню корисність. А також мають бути добре організованими середовища і канали логістичні, в яких думки добре «упаковуються, тиражуються і доставляються» – своєчасно доносяться для забезпечення ефективних колективних дій. Ці два різні набори комунікативних функцій науковці намагаються робити одночасно. Тут треба зауважити, що наразі в українському медіапросторі комунікативна спеціалізація достатньою мірою не забезпечена. Дефіцит рефлексії в комунікативній системі веде до того, що в інформаційній сфері вітається волонтерство, яке тимчасово закриває пробіли у медіапросторі щодо тих функцій, які мають вибудовуватися і забезпечуватися системно.

Без адекватної рефлексії наші дії в інформаційному просторі можуть бути не лише не ефективними, але й шкідливими, особливо коли ми потрапляємо в якості несвідомих виконавців у чужій інформаційно-психологічній операції, сплановані ворогом. Російська система пропаганди спирається на рефлексивну методологію, розроблену в цій країні для рефлексивного управління у боротьбі «з ворогом». Різниця підходів полягає саме у наявності / відсутності гуманізму. Психологія рефлексивна не може собі в принципі дозволити бути негуманістичною, інакше вона вихолощується, зникає як психологія, як наука про душу. Українська рефлексивна психологія базується на автентичних розробках і філософії, і психологів, які опрацьовували проблеми суб'єктності (В.А. Роменець, В.О. Татенко). Ключова відмінність російського рефлексивного підходу і українського: в російській думці про рефлексію можлива «збірка» суб'єктності. Поява суб'єктності за допомогою цієї

технології – це механічний процес: сфальшували референдум і з'явився (склався) новий суб'єкт. В українській психології немає збірки суб'єктності, тому що суб'єкт має внутрішні характеристики свого суб'єктного ядра, має внутрішні інтенції і тяглість єдності з колективним/груповим суб'єктом. Тому так важливо розуміти, що рефлексивне управління, яке базується на російському «рефлексивному підході», є маніпуляцією, створенням ілюзій. Це – дискурсивні війни, скидання в дискурс активних радикалів, які, як інформаційні віруси, починають жити в нашій ментальній системі; а також формування нових форматів дискурсу. Приклад нещодавній: лінгвістична справа, яку приписують Жадану: давайте ми не будемо казати «жертви війни», будемо називати «полеглі»; «біженці» – це посли нашої культури в інших краях; не «окуповані» – партизани. Це приклад, що демонструє дискурсивне втручання за допомогою метафор, спосіб вироблення думки й оформлення її у дискурсі.

Отже, виробивши думку й оформивши її за нашими академічними нормами, маємо виходити в публічний медійний простір з дискурсивним втручанням. Це має бути рефлексивний процес певної спокути гуманітарної наукової спільноти. Українські ж учені, як тягла наукова спільнота з часів радянщини, ще не покаялися явно за те, що обслуговували тоталітарний режим своїм інтелектом. Зверніть увагу, росіяни-психологи не здатні нині зробити покаяння за обслуговування антигуманістичних дій режиму, і замість того, щоб допомагати своєму суспільству відрефлексувати свою деградацію, обгрунтовують необхідність ілюзорного відсторонення від соціально-політичних процесів, а по суті – обслуговують тоталітаризм. Рефлексивна робота зараз в інформаційному просторі має відбуватися з розумінням свого місця в ньому і того, чому ми протидіємо.

Рефлексія цифрової трансформації – це процес невідворотний, який не може зупинити війна, він буде тривати і під час, і після завершення війни. Він полягає не в тому, що ми маємо забути, як писати ручкою чи пером.

Нові покоління виробляють для себе нові способи самоздійснення в інформаційному просторі. В умовах інформаційного перевантаження взаємодія зі штучними інтелектами є необхідним складником конкуренції з часом, з тиском часу. Ефективними будуть ті, хто швидше навчиться дійово взаємодіяти зі штучним інтелектом, який навчається завдяки нашим колективним діям. Продуктивним є цифровий гуманізм як сучасна тенденція цифровізації, в якій людина і людяність є першорядними. От, наприклад, якими дискурсивними інтервенціями реалізується цифровий гуманізм: не казати «розумний будинок» – а будинок, який допомагає. Людина з її етичною системою має бути на першому місці. А втім, етична система також потребує наразі оновлення, щоб людство могло, адекватно відрефлексувавши тоталітаризм, дати йому відсіч, унеможливити його регенерацію під прикриттям різних гібридних форм. Людина, з її живою душею, має залишатися первинною цінністю, не дивлячись на те, що лунають тези на кшталт «на планеті перенаселення», «кліматичні загрози», проблематизація «чи витримає планета зростаючу кількість людської популяції». Ці всі проблеми потрібно вирішувати цивілізованим шляхом, і гуманізм має бути провідною ідеєю цифрової трансформації.

Саме на гуманістично засновано підхід, який отримав назву травма-інформованості. У часи війни і повоєнної відбудови питання переосмислення травматичного досвіду не може бути зняте з порядку денного. Власне існує концепт, який пояснює і патологізацію російського суспільства незціленою імперською травмою втрати території через розпад радянського союзу. І попри те, що це звісно не єдина причина, виключати її з розгляду сучасності не варто.

Таким чином, гуманістична, цифрова і рефлексивна медіаосвіта є нагальною потребою і трендом суспільного розвитку, що протидіє негативним тенденціям воєнної деформації суспільства. Праксеологічний аспект полягає в тому, що медіаосвітня спільнота стає каналом донесення в освітянську практику компетентностей, пов'язаних з опануванням сучасних інформаційних просторів з їхніми спецопераціями, яким ми маємо стійко чинити спротив. Потрібно бути лідерами в тому, щоб їх перехоплювати і робити над ними надбудову. Для розвитку колективного суб'єкта нам потрібно все більше забезпечувати репрезентативну рефлексію, що відповідає сучасним тенденціям громадянської «учасницької науки» – участі в створенні наукової продукції і доступу до усвідомлення результатів дослідження для конструювання себе на фоні всіх учасників. Ця технологія репрезентує колективного суб'єкта в колективній дії самодослідження, а суб'єкт конструює в ній себе в контексті переосмислення відповідних характеристик групового суб'єкта. Ці процеси будуть надзвичайно актуальними для всіх, а особливо – для деокупованих територій, для зцілення від колективної травми і відновлення миру після переможного завершення війни.

Сльоза б'є спомином по серцю

Пам'яті Світлани Щудло

Пригадується напрочуд тепла осіння пора 2019-го... Тоді, упродовж багатьох жовтневих днів, Світлана Щудло отримувала ювілейні зичення у сполучі з першим 45-літтям, власне, на кшталт: «На довгий вік, на многії літа!»...

... І ось – вістка-громовиця: 27 вересня 2022 р. на 48-му році життя відійшла за межу Вічності Світлана Щудло – доктор соціологічних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, член правління Соціологічної асоціації України, президент Української асоціації дослідників освіти.

Дрогобич асоціюється з іменами Юрія Котермака, Івана Франка, Брунона Шульца. Тут і побачила світ Світлана Щудло 12 жовтня 1974 р. Загалом щасливими видалися босоніге дитинство та світлі юності, а водночас із ними – і час становлення. Особливо знаменним був період 1991-1996 рр., коли навчалася на економічному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка, обравши соціологію за стиль життя. Ні, не даремно французів з поняттям стиль пов'язують особистість!

Захист кандидатської дисертації «Соціальний механізм адаптації

молоді до ринкових умов (регіональний аспект)» відбувся на спеціалізованій вченій раді Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (науковий керівник – доктор економічних наук, проф. А.Г. Хоронжий) 2000-го року. Радість невгамовна, бо невдовзі – 2013-го – Світлана Щудло успішно захистила й докторське дослідження на тему «Якість вищої педагогічної освіти: чинники та механізми забезпечення в умовах сучасного суспільства» (спеціалізована вчена рада ХНУ імені В.Н. Каразіна, науковий консультант – проф. Л.Г. Сокурянська). Примноження визнання припало на 2015-й рік, коли молода і потужна дослідниця отримала атестат професора. Упродовж двох десятиліть Світлана Щудло очолювала кафедру правознавства, соціології та політології Франкового Храму науки.

Її перу належить понад 200 наукових та науково-методичних праць,

зокрема 15 індивідуальних і колективних монографій, з них понад 65 опубліковано в зарубіжних виданнях. Примітна ознака – розмаїтість дослідницьких зацікавлень. Тут насамперед соціокультурні аспекти євроінтеграції української молоді, освітні реформи, зокрібно соціологічний моніторинг якості середньої та вищої освіти, аналіз проблем професійного розвитку педагогів в Україні, розвиток системи профілактики та навчання фахівців у сфері протидії ризиковій поведінці дітей та молоді в Україні. Цей перелік уподобань можна б продовжувати. Її життєве кредо органічно вліталося у розуміння Франкового вислову «Лиш боротися – значить жити». У такому «соціологічному герці», сказати б, і шикувалися удари по її ніжному й багатому серцю...

Вартий уваги ще один акцент: Світлані Щудло вдалося логістично об'єднати численних українських і зарубіжних науковців на базі

Міжнародного наукового форуму «Молодіжна політика: проблеми та перспективи», організованого нею упродовж п'ятнадцяти років саме у Дрогобичі. З-поміж численних зразків наукового ужинку треба виокремити її капітальну монографію «Вища освіта у пошуку якості: quo vadis» (Харків-Дрогобич, 2012, 340 с.). Невтомною працею, талантом й мудрістю умілого лідера, високим професіоналізмом Світлана Щудло здобула авторитет в Україні та поза її межами. Від 2011 року вона входила у правління Соціологічної асоціації України. В 2014–2018 рр. редагувала міжнародний науковий журнал «Молодь у Центральній та Східній Європі», а також збірник наукових праць «Молодіжна політика: проблеми та перспективи» (2003–2019 рр.).

Одне слово, Світлана Щудло була носієм вишуканого поєднання багатьох начал, які творять сполучку красивого й корисного, а за формулою Максима Рильського вгадуються троянди й виноград! Її усмішка творила навкруг світло благодатного настрою, а діяльний поступ спонукав кожного, хто її знав, йти вперед... Може, тому так сльоза б'є спомином по серцю, бо ВОНА – незабутня.

Микола ЗИМОМРЯ,
член Національної спілки письменників України

Полинув у засвіти великий майстер слова і сміху

Нещодавно минуло 40 днів відколи полинув у засвіти великий майстер слова і сміху Олег Федорович Черногуз (1936–2022).

Гадаю, це ім'я добре знає не лише в Україні, а й далеко за її межами, адже його твори перекладено 22 мовами світу. Олег Федорович Черногуз – український письменник, журналіст, редактор журналу «Перець» та «ВУС». Олег Черногуз є автором багатьох книжок сатири і гумору, а також поетичної збірки «Дорога до України», кількох п'єс, серед яких «Пектораль», присвячена Георгію Гонгадзе. Олег Черногуз був нагороджений багатьма відзнаками, зокрема орденами Ярослава Мудрого IV і V ступенів.

Ще можна перелічувати і

перелічувати заслуги і досягнення Олега Черногуза. Проте за всіма цими сухими фактами із його біографії стоїть жива постать, із непересічним талантом, справжній майстер слова і просто щира, чуйна людина.

Особисто знайомою з Олегом Черногузом я була, проте спочатку ознайомилася з його першим українським сатиричним романом «Аристократ із Вапнярки». Було це наприкінці 70-х – початку 80-х років минулого століття. Твір Олега Черногуза вразив мене як майстерно поданими комічними сценами, так і типовістю образу його головного героя Сідальковського. Бо ж скільки таких жителів української глибинки шукали кращого життя у великих містах і при тому, на жаль,

демонструвавши не свій інтелект і здібності, а вигадані манери лжеаристократів, сподіваючись таким чином знайти своє місце під сонцем.

Потім Олег Черногуз напише ще багато інших романів і не лише. Письменник мав активну життєву позицію, яку постійно викладав у статтях, вміщених у різних патріотичних виданнях, зокрема сайті «Воля народу», газеті «Українське Слово». А ще Олег Феорович був поетом. Окремі вірші Олега Черногуза були покладені на музику. Ці пісні майстерно виконав його син – кобзар, журналіст і поет Ярослав Черногуз.

Олег Федорович був люблячим

чоловіком, батьком, дідусем і прадідусем. Коли серйозно захворіла його дружина, Лідія Степанівна, Олег Черногуз залишив помешкання в столиці і переїхав з нею у рідне село Іванів, на свою батьківщину. Тут, на батьківській землі, він дбав про свою любов Лідію і своєю турботою, як міг, продовжував її життя. І при тому не полишав писати нові твори, проявляючи свою принципову життєву позицію як український патріот.

Всіляко підтримував онуку Ярину, яка з перших днів московської окупації Криму й Донбасу була в лавах бійців-волонтерів.

Отже, полинувши в інші світи, Олег Черногуз залишив на землі глибокий слід, який не зітерти жодним силам.

Алла ТОПЧІЙ,
член Національної спілки письменників України

Трагічна новина сколихнула всю освітянську спільноту...

24 жовтня 2022 року нас покинула світла людина – головний редактор всеукраїнського громадсько-політичного тижневика «Освіта» Ольга Степанівна Коноваленко.

Журналістська спільнота, як і науково-педагогічна, втратили надзвичайно професійного фахівця. Співпраця НПУ імені М.П. Драгоманова з тижневиком «Освіта» – ціла епоха в історії нашого закладу. Кожна вагома подія університету обов'язково потрапляла на першу шпальту газети.

Втрата спорідненої душі завжди є найбільшим горем і викликає невимовний біль у душі. Ольга Степанівна була частиною Драгомановської родини. Чуйна, добра, уважна, готова завжди прийти на допомогу, підтримати, вислухати і порадити. Такою вона й залишилась в серці кожного з нас. Теплим спогадом...

Глибоко співчуваємо і підтримуємо родину, друзів і знайомих у годину скорботи.

Поділяємо ваше горе і сумуємо разом з вами...

Нехай не згасає світла пам'ять про Вас, Ольго Степанівно! Ми завжди пам'ятатимемо Ваші поради. Дякуємо за співпрацю та міцну дружбу.

Світла пам'ять і вічний спокій Вашій душі...

Віктор АНДРУЩЕНКО,
ректор НПУ імені М.П. Драгоманова,
колектив університету

... І ще про Ольгу

Професіоналізм Ольги Коноваленко, її, без перебільшення, журналістський талант (зокрема й головного редактора тижневика «Освіта») подати матеріал на шпальтах газети додавав статтям глибини, інформаційним повідомленням – актуальності, проблемним дописам – гостроти, нарисам про

особистостей – душевності.

Багатогранно обдарована (вона виявила себе і у прозі, і у поезії, і в живопису), небайдужа, високодуховна, Ольга Коноваленко прожила щасливе життя сама і робила щасливими тих, хто поряд. Її вміння бачити й розуміти, орієнтуватися у ситуації і робити умовиводи допомогли не одній людині – у досягненні мети, встановленні справедливості, сприянні медичній допомозі, визначенні долі тощо. Вагомо й непомітно вона була присутньою в долях багатьох сучасників, мала вплив на розгортання численних суспільних процесів.

Вона уособлювала українство – красою, розумом, зовні спокійною й водночас пристрасною вдачею, активною життєвою позицією, суб'єктивністю. Дочка сільських вчителів, вона несла світло «Освіти» й людяності громадянам України. Її діяння й теплота серця продовжаться життями багатьох українців, а тому будуть вічними.

Лідія ТКАЧЕНКО,
член Національної спілки журналістів
України

